
Wystawa „Wyspa władców. Ostrów Lednicki” w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu oraz Muzeum Regionalnym w Wągrowcu

W dniu 12 stycznia 2012 r. w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu uroczystie otwarto czasową wystawę „Wyspa władców. Ostrów Lednicki”. To już dziesiąta placówka muzealna, w której zaprezentowana została tytułowa ekspozycja, goszcząca wcześniej zarówno w największych archeologicznych placówkach muzealnych kraju (Warszawa, Kraków, Gdańsk, Białystok), jak i w różnej rangi mniejszych muzeach i instytucjach kultury (Kalisz, Mielec, Stalowa Wola etc.; por. m.in. noty autora dotyczące wymienionej wystawy — dział Kronika: SL, tomy VIII–X).

W otwarciu ekspozycji uczestniczyli liczni goście i pracownicy bytomskiego Muzeum oraz archeolodzy Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy z dyrektorem tej placówki prof. Andrzejem M. Wyrwą. Rangę zbiorów pochodzących z tytułowej wyspy oraz szczególnie charakter tego miejsca w pełni docenił dyrektor Muzeum Górnośląskiego dr Dominik Abłamowicz, udostępniając wnętrza kierowanej przez siebie instytucji.

Przygotowana przez Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy wystawa (scenariusz merytoryczny — Janusz Górecki, opracowanie komputerowe i aranżacja plastyczna — Wojciech Kujawa) prezentowana była społeczności śląskiej przez niemal 2 miesiące (do 11 marca 2012 r.), w gmachu eklektycznego budynku należącego do górnośląskiej placówki (dawnej siedzibie starostwa bytomskiego).

Na potrzeby ekspozycji udostępniono trzy sale o łącznej powierzchni 120 m². W tej przestrzeni przedstawiono bogaty blok zagadnień ukazujących miejsce i rolę, jaką odgrywał Ostrów Lednicki od 2. połowy X do 1. połowy XI w. Problematykę wystawy zilustrowano w obrębie dwóch poziomów narracji. Jeden z nich tworzyły ilustracyjno-narracyjne barwne plansze (48 sztuk), wielkoformatowe fotografie (9) oraz modele architektury Ostrowa (2). Kolejny z poziomów narracyjnych wyznaczały zabytki archeologiczne stanowiące istotną oś ekspozycyjną. Zbiór ten liczył blisko 300 oryginalnych przedmiotów oraz 14 kopii.

Wątek narracyjny skoncentrowano na zdefiniowaniu roli i miejsca tytułowej wyspy od 2. połowy X do XII w. Nie sposób pominąć jej związków z początkami kształtowania się administracyjnych struktur najwcześniejszej Polski, stąd początki państwa stanowią pierwszą merytoryczną odsłonę ekspozycji. Mocno zaakcentowano rolę piastowskiego patrymonium i terytorialnego rozwoju państwa oraz miejsce chrystianizacji w procesie jego genezy. Uwypuklono także znaczenie sił zbrojnych władcy oraz wybitnych panujących z kręgu pierwszej piastowskiej dynastii (Mieszka I i Bolesława Chrobrego).

Odnosnie do problematyki Ostrowa Lednickiego zwiedzający mieli okazję prześledzić szczegółowe elementy jego historycznej topografii — mostów z przyczółkami, urządzeń fortyfikacyjnych, zabudowy drewnianej oraz kamiennej architektury. Uwypuklona została rola Ostrowa związana z jego pałacowo-sakralną zabudową (stanowiącą jedną z najstarszych w Polsce fundacji Mieszka I — z lat 60. X w.) oraz z urządzeniami do chrztu odkrytymi wewnątrz przypałacowej kaplicy. To jedyne półkrzyżowe baseny baptyzmalne znane z Polski. Obok istotnych funkcji przydanych reprezentacyjno-sakralnej siedzibie panującego uwagę poświęcono kolejnej z budowli Ostrowa — jednonawowemu kościołowi. Pełniąc funkcje liturgiczne, służył on także jako miejsce pochówku uprzywilejowanych osób.

Bryłę obydwu budowli zaprezentowano zwiedzającym w formie modeli. W przypadku zespolonej z pałacem kaplicy zwiedzający mieli możliwość zajrzenia do wnętrza — umożliwia to jej przekrój z zaznaczonymi w poziomie posadzki dwoma basenami chrzcielnymi.

Kolejne wątki przedstawione na planszach dotyczyły zespołu przedmiotów kultu chrześcijańskiego (najstarszy horyzont na naszych ziemiach), a także bloku zagadnień związanych z militariami lednickimi i wojownikami oraz rolą zaplecza tej wyspowej siedziby pierwszych Piastów.

Tym, co stanowi o randze Ostrowa Lednickiego na mapie archeologicznego i historycznego dziedzictwa kulturowego Polski, są jego ruchome zespoły zabytkowe — sakralia, przedmioty luksusowe, stanowiące wystrój monumentalnej architektury, liczne zabytki codziennego użytku, jak i określające skalę wykorzystania potencjału rolniczego oraz najbogatszy na naszych ziemiach zbiór wczesnośredniowiecznego uzbrojenia.

Rolę Ostrowa Lednickiego w procesie chrystianizacji państwa podkreślono z jednej strony przez wymienione wcześniej sakralne budowle i urządzenia chrzcielne, jak również uwypuklając liczny zbiór przedmiotów chrześcijańskiego kultu. Wymienić tutaj warto najstarszy ze znanych nam relikwiarzy Drzewa Świętego Krzyża (tzw. stauroteka), kasetkę relikwiarzową, okucia ksiąg liturgicznych, muszlę pielgrzymią czy grzebień z kości słoniowej. Dokumentują one najwcześniejszy horyzont nowej wiary przyjętej przez władcę i skupione wokół niego elity. Wyjątkiem w tym zbiorze jest muszla pielgrzymia — chronologicznie nieco późniejsza.

Liczna jest seria zabytków wystroju architektury (szkła i ramki witrażowe, części kandelabrow, ołowiane dachówki) oraz poświadczających przebywanie na

wyspie elit (np. biżuteria z metali szlachetnych i kolorowych). Potencjał gospodarczy Ostrowa oraz skalę jego agraryzacji dobrze ilustrują rozliczne narzędzia związane z inwestycjami prowadzonymi na samej wyspie oraz z rolniczym użytkowaniem jej zaplecza. Ich prezentację uzupełniają wątki narracyjne kładące nacisk na rolę okręgu administracyjnego, jaki władca wydzielił do obsługi i zaopatrzenia swej czasowej siedziby. Osią tego okręgu była tytułowa wyspa oraz strategiczno-handlowa droga komunikacyjna łącząca ją z Poznaniem i Gniezmem.

Skalę militaryzacji oddano z pomocą 120 egzemplarzy oryginalnego uzbrojenia — m.in. hełmu, kolczugi, mieczy, włóczni, toporów. To część z liczącego 310 sztuk broni zbioru znanego z wykopalisk prowadzonych na samej wyspie i w wodach jeziornych — na trasie mostów i w ich sąsiedztwie. Jak dotąd zbiór militariów odkrytych na wyspie to największa polska kolekcja uzbrojenia wczesnośredniowiecznych wojowników porównywalna ze zbiorami broni pochodzącymi ze staroruskich kurhanów. Istotne pytania nasuwają skandynawskie typy uzbrojenia z Lednicy — przypuszcza się, że należały do najemnych wojowników z północy strzegących rezydencji Mieszka I i Bolesława Chrobrego. Zarówno broń, jak i grupę przedmiotów codziennego użytku (związanych z rolnictwem, a także z handlem i obiegiem pieniężnym) umieszczono w siedmiu gablotach. Liczba i jakość zgromadzonych zabytków robiła na zwiedzających duże wrażenie. Analogiczne odczucia towarzyszyły lednickiej staurotece oraz liturgicznemu grzebieniowi — jedynym takiej klasy wytworom znanym z wczesnych dziejów Polski.

Stonowana i delikatna kolorystyka ekspozycji oraz dobór oświetlenia odpowiednio uzupełniały merytoryczne treści wystawy odzwierciedlone w zabytkach i planszach.

Prezentowana ekspozycja mocno akcentuje nie tylko materialne, ale również ideowe znaczenie Ostrowa Lednickiego — wyspy władców, miejsca czasowych pobytów, chrztów i pochówków elit oraz rejonu silnie zmilitaryzowanego. Chociaż zniszczony najazdem czeskiego księcia Brzetysława (1038 r.) gród nigdy już nie odzyskał dawnego blasku, to jednak stosunkowo krótki okres jego funkcjonowania, w charakterze porównywalnym do siedzib wschodniofrankijskich władców, pozwolił na wiele spektakularnych odkryć. Wydobyły one to miejsce z mroków zapomnienia.

Udostępniona ekspozycja dzięki oryginalnym zabytkom oraz za pomocą rozbudowanej narracji i komputerowych wizualizacji przeniesionych na liczne plansze, a także za sprawą modeli architektury kamiennej, przybliżyła zapomniany charakter wyspy. Osadzając ją w historycznym krajobrazie, przedstawiła zarazem związłą panoramę wybranych najważniejszych zagadnień naszej wczesnej historii. Pobudziła, jak mi nie mam, wyobraźnię widza oraz sprowokowała go do stawiania pytań odnośnie do kształtowania się początków Polski oraz miejsca Ostrowa Lednickiego w tym procesie.

Miarą zainteresowania tematyką ekspozycji była liczba zwiedzających, która przekroczyła nieco 2000 osób. Wystawie towarzyszył folder oraz plakat.

Węższy wymiar miała prezentacja tytułowej wystawy w Muzeum Regionalnym w Wągrowcu. Ekspozycję udostępniono w okresie od 25 lutego do 3 kwietnia 2011 r.

Warunki lokalowe placówki przesądziły o ukazaniu Ostrowa z wykorzystaniem plansz (51 szt.) oraz kilku większych zdjęć. Szczególny wymiar znaczenia Lednicy zaakcentowano jedynym zabytkiem stanowiącym ozdobę kolekcji najcenniejszych przedmiotów odkrytych na Ostrowie, a mianowicie najstarszą spośród nich stauroteką związaną z najwcześniejszą falą chrześcijaństwa na naszych ziemiach.

Ekspozycja „Wyspa władców. Ostrów Lednicki” powstała z myślą o jej prezentacji w różnych ośrodkach Polski, w których gościła od 2003 r. Obok treści dydaktycznych posiada również wymiar promocyjny. Bytomska stacja wystawy związana jest z pierwszym jubileuszem ekspozycji, bowiem, jak wspomniałem, to już dziesiąte miejsce na mapie naszego kraju, w którym ukazano spektrum zagadnień Ostrowa wpisane w mechanizm początków Polski. Okoliczność ta pozwala na niewielką retrospektywę zdjęciową związaną z wymienioną wystawą.